

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ СТУДІЇ

УДК 930.2:[061.2:746.4](477.83-25)“14/17”

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ КРАВЕЦЬКОГО ЦЕХУ У ЛЬВОВІ В XV–XVIII СТОЛІТТЯХ

Наталія ПАСЛАВСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 239-41-48
ел. пошта: natalia_hudz@ukr.net*

В публікації подано огляд та характеристику основних видів джерел (рукописних та друкованих) до історії кравецької корпорації Львова. Визначено пріоритетні групи джерел досліджуваної проблеми: королівські привілеї, ремісничі статuti та цехові книги. Збережені джерельні ресурси є підставою для відтворення правових, соціальних, економічних форм організації кравецького братства, а також його етноконфесійної, культурної та демографічної складової.

Ключові слова: кравецький цех, кравці, історичні джерела, привілеї, статuti, цехова книга, Львів.

Львівський кравецький цех – одна з найдавніших та найчисленніших ремісничих корпорацій міста. Початки організації кравецького ремесла у Львові сягають княжих часів. Тривалий час кравці не мали потреби організуватися в цехове братство, виконуючи своє ремесло. Однак локація міста на магдебурзькому праві у середині XIV ст.¹, наплив німецьких колоністів із готовими зразками організації цехового устрою, що швидко освоювались на новому ґрунті, а також економічні та соціальні обставини (збільшення кількості кравців, конкуренція, пошук ринків збуту товарів тощо) поступово сприяли інституційному становленню кравецької організації. Кравці згадуються в найдавнішій збереженій міській книзі Львова (1382–1389 рр.), написаній після нищівної пожежі 1381 р.² На початку XV ст., у 1407 р., існувало вже дев'ять ремісничих цехів, серед яких кравецький³. Упродовж 1406–1426 рр. до цеху вступило 16 кравців⁴, які прийняли львівське громадянство. В 1425 р. у дипломі про складання присяги вірності міста Львова королю Владиславу Ягайлу та його нащадкам згаду-

¹ Див. детальніше: Гошко Т. *Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.)*. – Львів, 2002; Капраль М. Привілеї 1356 р. як повторне надання магдебурзького права для міста Львова // *Львів: місто, суспільство, культура*. – Львів, 1999. – Т. 3. – С. 11–21. – (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск).

² *Najstarsza księga miejska 1382–1389* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1892. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 1). Тут згадуються імена десятих кравців, однак їх могло бути більше, оскільки не всі ремісники були внесені до книги, а лише ті, які проводили операції з нерухомістю (купували, продавали чи заставляли будинки, земельні ділянки), складали заповіти чи позичали гроші.

³ *Księga przychodów i rozchodów miasta (1404–1414)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1892. – S. 44. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 2).

⁴ Gilewicz A. Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405–1604 // *Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujałowi*. – Lwów, 1931. – S. 393.

ються імена двох кравецьких цехмістрів, а печатка цеху підвішена до документу⁵ – як свідчення правових засад його функціонування. Ще одним підтвердженням існування кравецького цеху в першій половині XV ст. є документ міської ради від 1445 р., який навів Денис Зубрицький у своїй “Хроніці міста Львова”⁶: у ньому йдеться про утримання та обслуговування оборонних веж при міському мурі⁶ ремісничими цехами. Отже, кравецьке братство було серед перших ремісничих інституцій міста, що пов’язано із виробничими та соціальними потребами міського соціуму Львова, який невпинно зростає за рахунок прибульців з інших місцевостей та потребував задоволення своїх найважливіших споживчих інтересів.

Попри давню генезу кравецького ремесла, кравецький цех у Львові самостійно не представлений в історіографії. Побіжні відомості оглядового характеру містяться в монографічних дослідженнях Луції Харевичової⁷ та Ярослава Кіся⁸, які вичерпали себе як інформаційно, так і методологічно. З огляду на поширення та актуальність студій з історії ремесла в українській історіографії⁹, метою даної публікації є представити та охарактеризувати основні та допоміжні комплекси джерел до історії кравецької корпорації Львова, на підставі котрих можна зробити історичний огляд правових, соціальних, релігійних, економічних аспектів організації цехового устрою кравців та ремісничого середовища в цілому.

Джерельну базу дослідження кравецького цеху складають *рукописні* та *друковані* матеріали. За видовою ознакою всі збережені джерельні носії інформації можна умовно поділити на чотири групи, які безпосередньо чи опосередковано дотичні до проблеми: *актові* (привілеї, статuti, універсали, ухвали магістрату та ін.); *статистично-описові* (цехові книги, реєстри прийняття міського громадянства, метричні книги, фінансові книги тощо)*; *нарративні* (хроніки, листування, історичні описи та ін.); *речові* (ціхи, печатки, хоругви, зразки тканин, одяг, твори мистецтва тощо).

⁵ *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie* (далі – AGZ). – Lwów, 1873. – Т. 4. – С. 133–134. У документі згадуються два цехмістри кравецького цеху – Stanislaus та Iohannes, сама печатка не збереглася. Детальніше про цехові печатки див.: Гавриленко В. О. *Шлях до сфрагістики*. – Київ; Львів, 2014. – С. 151–167.

⁶ Зубрицький Д. *Хроніка міста Львова* / перекл. з польськ. І. Сварника; коментарі М. Капралія; ред. О. Шишки. – Львів, 2002. – С. 95. Кравецький цех зобов’язувався опікуватися вежею на Галицькій брамі, забезпечувати її потрібною зброєю та амуніцією та, у разі потреби, брати участь у військових діях. Див. також: *Історія Львова в документах і матеріалах*. Збірник документів і матеріалів / упоряд. У. Я. Єдлінська, Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський та ін. – Київ, 1986. – С. 23.

⁷ Charewiczowa L. *Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbirowej*. – Lwów, 1929.

⁸ Кісь Я. *Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.)*. – Львів, 1968.

⁹ Назвемо деякі з них: Капраль М. Заснування та організація цехів // *Історія Львова*: у 3 т. / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2006. – Т. 1 (1256–1772 рр.). – С. 157–160; Його ж. *Люди корпорацій: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст.* – Львів, 2012; Його ж. Навчання ремеслу у Львові в ранньомодерний період: учні та підмайстри за статутами ремісничих цехів // *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku*. – Kraków, 2010. – С. 551–573; Його ж. Станово-професійна структура населення Львова у другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг) // *Україна в минулому*. – Львів, 1994. – Вип. 6. – С. 7–34; Коваленко О. Ремісничі цехи м. Полтави XVIII ст. // *Краєзнавство*. – 2010. – № 1–2. – С. 130–135; Крапивний Р. Розвиток ремісничих спеціальностей на території Ніжинського полку у середині XVII–XVIII ст. // *Український історичний збірник*. – Київ, 2013. – Вип. 16. – С. 58–67; Щербина С. Кравецькі та ткацькі цехи на території Північного Лівобережжя у XVII – на початку XVIII ст. // *Література та культура Полісся: збірник наукових праць*. – Ніжин, 2012. – Вип. 70: Історико-культурні процеси Лівобережної України в загальноукраїнському контексті. – С. 46–56; Її ж. *Ремісничі цехи Північного Лівобережжя у XVII–XVIII ст.*: автореф. дис. [...] канд. іст. наук: 07.00.01. – Київ, 2011.

* Міські книги, які вів писар у різних справах, та метричні книги мають риси актових та статистично-описових джерел, однак у даній класифікації відносимо їх до статистично-описового типу.

Основні матеріали з історії кравецького братства XV–XVIII ст. відклалися в кількох фондах Центрального державного історичного архіву України у місті Львові: пергаментних документів¹⁰, магістрату м. Львова¹¹, Львівського гродського суду¹², Львівського ставропігійського інституту¹³, листів державних, громадських та церковних діячів¹⁴. Упродовж періоду від 1840-х рр.^{**} до початку XX ст. з'явилися публікації окремих джерел, а також збірники документів та каталогів, де містилися, поміж іншими, матеріали про кравців та їхню організацію: “Akta Grodzkie i Ziemskie”¹⁵, “Архив Юго-Западной России”¹⁶, міські книги, видані Александром Чоловським¹⁷, “Katalog wystawy zabytków cechowych”¹⁸, “Львівська Русь” Івана Крип'якевича¹⁹ та інші²⁰. Серед збірників документів, що з'явилися в радянський період та залишаються актуальними, слід назвати: “Соціальна боротьба в місті Львові”²¹, “Каталог пергаментних документів”²², “Історія Львова в документах та матеріалах”. У 2005 р. в Познані (Польща) польський історик Анджей Янечек видав “Album Civium Leopoliensium”, опрацювавши збережені в архіві реєстри прийняття міського громадянства Львова (1388–1783 рр.)²³. Найціннішим виданням сьогодні є “Економічні привілеї

¹⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 131 (Колекція грамот на пергаменті), оп. 1.

¹¹ Там само, ф. 52 (Магістрат м. Львова), оп. 1–2.

¹² Там само, ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 1.

¹³ Там само, ф. 129 (Львівський ставропігійський інститут), оп. 1.

¹⁴ Там само, ф. 132 (Колекція листів державних, громадських та церковних діячів України, Польщі та інших країн), оп. 1, спр. 655, 817.

^{**} Йдеться про “Хроніку міста Львова” Д. Зубрицького.

¹⁵ AGZ. – 1868. – Т. 1; 1872. – Т. 3; 1873. – Т. 4; 1876. – Т. 6; 1878. – Т. 7; 1884. – Т. 10. Окремі регести привілеїв та статутів ремісничих цехів можна див.: *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsovia asservantur.* – Varsovia, 1905–1999. – Pars I–VI (далі – MRPS) (Частина актів з історії кравецького цеху була внесена до книг вписів Коронної метрики).

¹⁶ *Архив Юго-Западной России.* – Киев, 1904. – Ч. 1. – Т. 10–12.

¹⁷ *Najstarsza księga miejska 1382–1389; Księga przychodów i rozchodów miasta (1404–1414); Księga przychodów i rozchodów miasta (1414–1426)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1905. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 3); *Księga ławnicza miejska (1441–1448)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1921. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 4).

¹⁸ *Katalog wystawy zabytków cechowych urzędzonej we Lwowie we wrześniu 1905 r.* – Lwów, 1905. На початку XX ст. у Львові зусиллями архівістів, істориків та музейників організовано виставку цехових пам'яток, що відбулась у вересні 1905 р. На виставці було представлено 14 експонатів до історії кравецького цеху з фондів Архіву м. Львова (пергаментні документи, печатка, цехова скринька, хоругви тощо).

¹⁹ Дослідження “Львівська Русь в першій половині XVI віку” було опубліковано в 1907 р., однак не повністю (див.: Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI віку // *Записки Наукового товариства імені Шевченка.* – Львів, 1907. – Т. 77. – С. 77–106; Т. 78. – С. 26–50; Т. 79. – С. 5–51). Повне видання праці разом із джерельними матеріалами, що для нас є основними, здійснив М. Капраль у 1994 р.: Крип'якевич І. *Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 1994. Автор дослідження зробив тематичну вибірку з расцьких книг (див. детальніше: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 8–11, 1460–1550 рр.) про всіх українців, що там згадуються, серед яких є чимало кравців (як цехових, так і позацехових), що важливо для демографічно-просопографічної характеристики кравецького середовища Львова.

²⁰ Слід назвати ще декілька збірників документів, які дотичні до окремих представників кравецького середовища, що були членами Успенського братства: *Юбилейное издание в память 300-летья основания Львовского Ставропигийского братства.* – Львов, 1886. – Т. 1 (видане Ісидором Шараневичем); *Monumenta Confraternitatis Stauropigiante Leopoliensis* / ed W. Milkowicz. – Leopoli, 1895.

²¹ *Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.:* збірник документів / упоряд. А. Л. Грицяляк, А. М. Охрим, Х. А. Панек та ін. – Львів, 1961.

²² *Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233–1799* / упоряд. О. Купчинський, Е. Ружицький (далі – Каталог). – Київ, 1972.

²³ *Album Civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie, 1388–1783* / wyd. A. Janeczek. – Poznań; Warszawa, 2005. – Т. 1–2. Праця охоплює списки міщан у рахункових книгах (див. деталь-

міста Львова²³, здійснене знавцем архівних джерел та історії львівського цехового ремесла Мироном Капралем²⁴. Вартою уваги є також підбірка матеріалів з історії львівських передмість, здійснена Андрієм Фелонюком, де згадується чимало кравців, які там проживали²⁵.

Збережені документальні ресурси, як рукописні, так й опубліковані, що мають відношення до історії кравецького цеху, різні за змістовим наповненням, інформаційною цінністю, репрезентативністю та достовірністю. Відтак, слід розрізняти *основні* та *допоміжні* джерела. Пріоритетними для дослідження є матеріали, котрі висвітлюють правові засади організації кравецького ремесла, права та обов'язки учнів, підмайстрів, майстрів, особливості навчання кравецтву та розвитку професійної кар'єри, національно-релігійні відносини тощо. До таких ми відносимо *королівські привілеї та ухвали раецького уряду*, що юридично затверджували існування цеху, а також *цехові статuti та книги*, що створювались і велись безпосередньо у братстві та регламентували усі сфери життя і діяльності кравецької корпорації. Як правило, цехова документація (привілеї, статuti, цехові книги) зберігалася у цеховій скриньці в самому цеху під пильним наглядом цехмістрів, столових майстрів та писарів. Однак через різні обставини (неналежні умови зберігання, халатність керівництва, крадіжки, пожежі, вплив вологи) цехові реліквії могли губитись та нищитись. Відсутність культури зберігання історичних джерел та усвідомлення їх цінності, особливо після реорганізації цехів наприкінці XVIII ст., посилили безповоротну втрату цехових паперів²⁶.

Джерелознавчий екскурс розпочнемо з королівських привілеїв та цехових статутів, які умовно можна поділити на: *загальноцехові та привілеї і статuti кравецького цеху*. Усталення кравецької корпорації початково відбулося без надання офіційного підтвердження – привілею чи статуту, який би регулював організаційні, виробничі та соціальні складові діяльності. Очевидно, для організації цеху достатнім був дозвіл володаря або його урядника²⁷, а за взірць могла служити модель організації кравець-

ніше: ЦДАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 695–696, 698, 704–705), книгах виборів (Там само, спр. 648–651) та спеціальній книзі реєстрації осіб, яким надавалось міське громадянство (Там само, спр. 652). Кравці численно представлені в реєстрах прийняття міського права, налічуючи до 10 % від загалу усіх повноправних громадян Львова.

²⁴ *Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій* / упоряд. М. Капраль (далі – Економічні привілеї). – Львів, 2007. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 4). Тут також слід назвати тематичні збірники документів з історії Львова та національних громад міста, укладені М. Капралем, що допомагають зорієнтуватися в правовому, соціальному, економічному, культурному, релігійному вимірах життя львівських міщан в епоху пізнього Середньовіччя та ранньомодерної доби: *Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.)* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 1998. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 1); *Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.)* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 2000. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 2).

²⁵ *Описи передмість Львова XVI–XVIII століть* / упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2014. – (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 4).

²⁶ Особливо це стосується цехових книг, які велись безпосередньо в цеху і описували внутрішні питання організації кравецького ремесла. На щастя, до нас дійшла “Книга запису протоколів прийняття та визволення учнів” (1607–1717 рр.), збережена на плівці у вигляді мікрофільмів, оригінал книги перебуває в розшуку. Див. детальніше: ЦДАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 1005, 310 арк. Ми можемо лише припустити, що таких книг мало бути більше. Наприклад, до історії шевської корпорації збереглося п'ять цехових книг за період 1665–1732 рр.: Капраль М. Цехові книги шевського цеху як джерела до історичної демографії Львова XVII–XVIII ст. // *Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: історія і сучасність: Доповіді і повідомлення Міжнародної наукової конференції (Львів, 28–30 жовтня 2010 р.)*. – Львів, 2010. – С. 346–352.

²⁷ Капраль М. Статuti ремісничих цехів та купецьких корпорацій Львова XV–XVIII ст.: організаційно-правові питання // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 174.

кого цеху у Кракові, який вже мав свій статут від 17 серпня 1377 р.²⁸ Також львівські кравці актом підтвердження існування свого цеху могли вважати грамоту руського воєводи Андрія Одровонжа від 13 вересня 1460 р., за котрою на Підзамчі мав вільно виконувати ремесло на користь замку, без вступу до цеху, лише один кравець²⁹. У документі не йдеться безпосередньо про цех кравців. Однак зі скарги львівських райців та міщан на нових ремісників, які самовільно виконують ремесло, не будучи членами цехів, розуміємо, що цеховики намагались відстояти своє право на виготовлення тих чи інших виробів і підтвердити давню генезу існування цехових організацій. Аналогічне підтвердження легітимного статусу цехових корпорацій та їхньої протидії позацеховим ремісникам знаходимо у грамоті короля Сигізмунда I від 13 листопада 1509 р., виданій у Львові³⁰. У документі йдеться про те, що бурмістр та райці Львова скаржились на львівського старосту Станіслава з Ходеча, який всупереч давнім привілеям дозволив нецеховим ремісникам селитися на передмістях та виконувати різні ремесла. Відтак, за рішенням короля на передмістях Львова перед Краківською брамою дозволялося жити та працювати поза цехом вже двом кравецьким майстрам. Отже, розуміємо, що ремісничі цехи Львова, серед яких кравецький, рішуче намагались протистояти у правовому полі позацеховим ремісникам – партачам, яких з економічних мотивів підтримували львівські старости, шляхта та духовенство³¹.

На правове становище ремісничих цехів Львова впливала загальна атмосфера, у якій перебували ремісники Польського королівства. Так, протягом XV ст. сейм своїми ухвалами двічі, у 1420 та 1496 рр., забороняв та ліквідував ремісничі цехи, як такі, що суперечать економічним інтересам шляхти³². Протягом першої половини XVI ст. сеймові конституції мали тенденцію до поширення (ухвали 1532, 1538, 1543, 1550 рр.)³³, однак врешті-решт компромісу було досягнуто з огляду на економічну та соціальну доцільність існування цехів: ціни на ремісничі вироби мали встановлювати королівські чиновники, а цехи не повинні перешкоджати виробничим інтересам шляхти³⁴.

13 вересня 1525 р. у Кракові король Сигізмунд I видав привілей, яким затверджував права львівських ремісничих цехів³⁵. Підставою для видання документа стали суперечки між львівськими та краківськими цехами. Останні вважали, що володіють

²⁸ *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa* / wyd. F. Piekosiński. – Kraków, 1882. – Cz. 2–4. – S. 382–384.

²⁹ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 175. Регести: *Каталог*, № 197. Оpubл.: *AGZ*, t. VI, s. 62–63. Для прикладу, львівські шевці за фундаційні документи свого цеху вважали привілей короля Владислава III від 21 липня 1444 р., виданий у м. Буді, згідно з яким монарх зберігав за львівськими крамарями, пекарями, різниками та шевцями їхні права та звичаї, беручи їх під опіку (див.: *Економічні привілеї*, № 1, с. 2–3) та королівський декрет від 1456 р., за яким обмежувалась чисельність шевців на Підзамчі до двох майстрів (див.: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 1039, арк. 7–8).

³⁰ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 293. Регести: *MRPS*, IV/1, пр. 888; *Каталог*, № 333.

³¹ Детальніше про кравецький цех та позацехове ремесло див.: Паславська Н. Кравецький цех у Львові та позацехове ремесло в XVI – першій половині XVII ст.: проблеми співіснування // *Гуманітарний простір науки: досвід і перспективи*: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20 липня 2016 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2016. – № 4. – С. 61–66.

³² Капраль М. Статути ремісничих цехів... – С. 175. Детальніше сеймові конституції див.: *Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego.* – Petersburg, 1859. – Т. 1. – С. 36, 124.

³³ *Volumina Legum.* – Т. 1. – С. 246, 263, 278; Т. 2. – С. 8.

³⁴ Капраль М. Статути ремісничих цехів... – С. 175.

³⁵ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 340. Копії: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 614, арк. 100–102; спр. 642, арк. 281–283. Регести: *MRPS*, IV/2, nr. 14307; *Каталог*, № 394. Оpubл.: *Економічні привілеї*, № 2, с. 3–6.

монополією на навчання і визволення учнів та підмайстрів, тому час навчання хлопців у львівських цехах не враховувався краківськими цеховиками, а майстри зі Львова не могли влаштуватись працювати в цехи Кракова. Декрет короля позбавляв львівських ремісників правової залежності від краківських цехів, а також надавав підстави для монополізації процесу навчання та визволення учнів у містах і містечках Руського, Подільського воєводств та Волині.

Кравецький цех та інші ремісничі організації брали участь в обороні міста. Кравці забезпечували боєприпасами та амуніцією оборонні споруди Львова. За ними була закріплена Кравецька вежа на Галицькій брамі, при потребі цеховики особисто брали участь в обороні міста під час військових нападів та облог³⁶. Відтак король Сигізмунд I, зважаючи на роль та значення ремісничих цехів у виробничому та оборонному житті міста, стабілізував їхнє правове становище відносно економічних амбіцій шляхти. Так, 27 лютого 1540 р. у Кракові король видав привілей, за яким ремісничі цехи Львова були збережені та підтверджені їхні попередні права і привілеї³⁷.

Суперечка з краківськими цехами та позитивний вердикт королівського декрету послужили каталізаторами для уконституювання правової діяльності львівських цехів. Для цього слід було юридично закріпити давні положення організації цехового ремесла у формі цехових статутів та їх офіційного підтвердження з боку короля чи його урядників. Так, за підрахунками М. Капралю, у XVI ст. 13 цехів отримали статуту від львівських райців, які були підтверджені польськими королями. Надання нових статутів відбилося на урядовому переліку цехмістрів, що присягали у ратуші під час виборів міських урядовців: на початку XVI ст. присягали цехмістри (серед яких кравецькі. – *Н. П.*) – 12, у середині століття – 15, наприкінці – 20 цехів³⁸.

Кравецький цех у Львові офіційно закріпив своє право на існування привілеєм Сигізмунда I від 10 червня 1533 р.³⁹ Король дозволив львівським кравцям мати свій цех і встановив деякі нові (отже, існували попередні. – *Н. П.*) положення щодо ведення кравецького ремесла: “[...] заново встановити і дати, й надати кравцям, які живуть у місті [право] мати вчених та невчених підмайстрів, сучасників і тих, хто буде, а також їхнє кравецьке братство, котре здавна тримають і мають, встановлюємо, даємо та надаємо за посередництвом змісту даної [грамоти]”⁴⁰. Також дозволялось вільно виконувати ремесло двом кравцям на Підзамчі.

Цеховий статут був підсумком тривалої практики і досвіду співжиття та діяльності не одного покоління кравецьких майстрів, відтак продукувався самим цехом. Очевидно, кравці фіксували на папері статутні положення, яких здавна дотримувались, а зразком для юридичного оформлення могли служити статuti краківських кравців. Затвердити документ повинні були райці Львова, а підтвердити – король, що вимагало від цеху значних фінансових витрат. Однак кравці активно підтверджували свої права на монополію пошиття одягу, тим самим намагаючись протидіяти конку-

³⁶ Див. детальніше про оборону міста та участь у ній ремісничих цехів: Charewiczowa Ł. *Lwowskie organizacje zawodowe...* – S. 29–45.

³⁷ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 410. Копія: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 614, арк. 102–104; спр. 643, арк. 155–156. Регести: *MRPS*, IV/3, nr. 20143; *Каталог*, № 474. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 4, с. 8–10.

³⁸ Капраль М. Статuti ремісничих цехів... – С. 176. В очах міської влади легітимними вважались ті цехи, які присягали у ратуші під час виборів міських чиновників.

³⁹ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 379. Трансумпт (підтвердження): Там само, ф. 131, оп. 1, спр. 569. Регести: *MRPS*, IV/2, nr. 17092; *Каталог*, № 439. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 78, с. 361–363.

⁴⁰ *Економічні привілеї...* – С. 362.

ренції з боку позацехових ремісників, євреїв чи навіть цеховиків суміжних професій (як-от, кушнірів).

4 березня 1534 р. львівські райці затвердили статті для кравецького цеху, які стосувалися виконання їхніх майстерських проб та вступу до братства⁴¹. Так, із документа стає зрозумілим, що кравецька корпорація була спільною для представників обох релігій – католиків та православних, отже до братства входили здебільшого поляки, німці та українці. Вміле виконання “майстерштуки” було підставою для вступу в цех, тому кравці детально розписували вимоги до потенційних претендентів на майстрівство: намалювати ескіз певної моделі одягу, викроїти її та пошити, а також пройти усний екзамен з основ кравецького фаху.

Король Стефан Баторій, на прохання львівських кравців, 5 листопада 1576 р. в Торуні підтвердив декрет Сигізмунда I від 1533 р., а також надав кілька додаткових положень, котрі стосувалися виготовлення “майстерштуки” та вступу в братство⁴². Його наступник король Сигізмунд III у 1596 р. підтвердив цілковито ухвалу свого попередника⁴³. Традиція підтверджувати цехові статuti в кожного нового монарха, який обіймав трон, була незмінною для львівських кравців. Так, король Владислав IV 26 жовтня 1634 р. у Львові підтвердив сфальшовану грамоту львівських райців від 31 жовтня 1533 р.⁴⁴, яка містила статут кравецького цеху, а також ухвалу цеху від 24 жовтня 1634 р., що стосувалася заборони виконувати кравецьке ремесло партачами на передмістях Львова у шляхетських та духовних юридиках⁴⁵. Цеховий статут, наведений у привілеї короля, дає чітке уявлення про організацію цехового устрою кравців, умови вступу, права та обов'язки членів братства, етноконфесійні відносини у спільному цеху, навчання учнів та його особливості, застереження стосовно євреїв та позацехових ремісників, звичаї цеховиків тощо.

Кравецький цех нерідко мав проблеми із своїми челядниками – підмайстрами та робенцями*, які були незадоволені умовами праці, її оплатою, могли порушувати статuti та дисципліну, працювати у партачів. Відтак цехові майстри намагались обмежити ці амбіції та сваволу у правовому вимірі. Так, 6 жовтня 1640 р. львівський раєцький уряд затвердив ухвалу кравецького цеху, яка була покликана дисциплінувати запальний потенціал молодшого покоління кравців⁴⁶. Вводились обмеження та

⁴¹ Копія: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 613, арк. 55 зв. – 56 зв.; оп. 1, спр. 143, арк. 6–6 зв. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 79, с. 363–366.

⁴² Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 569. Копія: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, арк. 5–11. Регест: *Каталог*, № 663. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 80, с. 366–369. Король Стефан Баторій 13 листопада 1576 р. у Торуні також видав привілеї для кравців м. Стрия і дозволив їм мати свій цех (див. детальніше: Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 570. Регест: *Каталог*, № 664). Король Владислав IV у Кракові 31 березня 1633 р. підтвердив існування цеху в Стрию (див. детальніше: Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 683. Регест: *Каталог*, № 822). Очевидно, стрийські кравці за основу свого фундаційного документу брали статут кравецького цеху у Львові.

⁴³ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 628. Регест: *Каталог*, № 749. Пергамент пошкоджений, дата видачі документа не відчитується.

⁴⁴ У грамоті наведено прізвища та імена львівських райців, які не жили в той час (див. реєстри виборів райців другої чверті XVI ст.: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 704), що засвідчує факт фальсифікації документа. Однак наведені статті могли існувати у тому чи іншому варіанті за звичаєвим неписаним правом (див.: *Економічні привілеї*... – С. 377).

⁴⁵ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 696. Регест: *Каталог*, № 837 (тут грамота львівських райців датується 31 жовтня 1623 р.). Опубл.: *Економічні привілеї*, № 81, с. 369–377.

* Робенець – перехідний стан між учнем та підмайстром.

⁴⁶ Облята: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 55, арк. 1050–1052. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 82, с. 377–379. Про конфлікт в кравецькому цеху між майстрами та челядниками див.: Horn M. *Towarzysze cechów*

покарання у формі штрафів та ув'язнення для підмайстрів, робенців і учнів, а також майстрів, які б їх покривали. Документ викликав обурення в підмайстрів та робенців і спровокував конфлікт у цеху, який тривав кілька років, а в ролі арбітрів виступали львівські райці. У підсумку було досягнуто компромісу: майстри кравецького цеху відновили затверджений у 1491 р. текст статуту для кравецьких підмайстрів⁴⁷. Із тексту документа дізнаємося, що підмайстрівське братство існувало з 1491 р. Поштоухом до утворення організації кравецьких підмайстрів стала подія, описана у хроніці Бартоломея Зіморовича під 1507 р. про втечу повсталих учнів від своїх майстрів⁴⁸. Міська сторожа спробувала завадити втікачам, декілька з них загинули, а на тому місці згодом кравецький цех збудував церкву св. Анни, якою надалі опікувався. Отже, своїм вчинком підмайстри домоглися створення окремого братства та надання їм відповідного статуту, оригінал якого не зберігся. У статуті визначалися положення, котрі регламентували життєдіяльність підмайстрівської організації. Зокрема, як і майстри, підмайстри мали своїх старших, котрі очолювали братство й обирались на щорічних зборах усіх підмайстрів. Кравецький цех також визначав майстрів-опікунів. Вибрані старші мали стежити за порядком, дисципліною та дотриманням статутних положень. Братство кравчиків було під пильним наглядом цехових майстрів, котрі втручалися у всі сфери життя підмайстрів та робенців, щоб не допустити порушень та свавілля. Мешкали підмайстри в окремій господі, де й виконували своє ремесло та кожні два тижні проводили збори. Кожен новий кравчик, котрий приходив до міста, мав зайти до будинку підмайстрів і чекати доти, доки його не покличе майстер. По понеділках підмайстри та робенці користувалися безоплатною лазнею. Статутні положення вимагали від них жити чесно, забороняли грати в азартні ігри, зловживати алкоголем, купувати собі одяг без відома майстра, спілкуватися з повіями та працювати у партачів і євреїв. Регламентувалися також проведення різних учт, обідів та бенкетів. Обмеження і контроль за дотриманням правил встановлювався також при товариських зустрічах підмайстрів на релігійні свята – т. зв. “бурсах”, що дозволялися лише раз на рік – на Різдво Христове. У випадку порушення встановлених приписів передбачались різні види покарань – грошові стягнення, тілесні екзекуції чи позбавлення права займатися кравецтвом. Виконували покарання самі ж підмайстри – під час чи після зборів – у господі, де вони мешкали. За тими, хто прагнув уникнути покарання та йшов до іншого міста, висилали листи – т. зв. “трибовки”, де зазначались провини порушників⁴⁹. “Трибований” підмайстер не міг влаштуватися на роботу з огляду на заплямовану репутацію доти, доки не очистився в цеху від своєї провини. 12 грудня 1646 р. райці Львова підтвердили статут для кравецьких підмайстрів⁵⁰.

Iwowski w walce z wyzyskiem mistrzów w I połowie XVII w. // *Kwartalnik Historyczny*. – Warszawa, 1959. – R. 61, zes. 2. – S. 394–397.

⁴⁷ Трансумпт: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 727. Копія: Там само, ф. 131, оп. 1, спр. 725. Перест: *Каталог*, № 875 (тут помилково йдеться про статут кравецького цеху, а не про статут підмайстрів). Облята: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 58, арк. 1003–1010. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 83, с. 379–385.

⁴⁸ Зіморович Б. *Потрійний Львів: Leopoldis Triplex* / перекл. з лат. Н. Царьової; наук. коментар І. Мицька. – Львів, 2002. – С. 97–98. Хроніку відносимо до нарративних видів джерел, що безпосередньо інформує про події, пов'язані з історією кравецького цеху.

⁴⁹ Детальніше див.: Wiśniewska H. Trybować, trybowny i trybówka – zapomniane nazwy kary cechowej w Przemyślu (XVII w.) // *Język polski. Współczesność. Historia* / red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda. – Lublin, 2003. – S. 355–366. Трибувати – висилати лист до цехів у сусідніх містах за підмайстром чи майстром, який порушив цехові звичаї, з вимогою його покарати або відіслати назад.

⁵⁰ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 727. Облята: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 58, арк. 1003–1010. Перест: *Каталог*, № 877. Опубл.: *Економічні привілеї*, № 84, с. 385–387.

Кравецьке ремесло було привабливою галуззю виробництва для львівських євреїв, очевидно, завдяки попиту на товар, що невпинно зростає зі збільшенням населення міста. Дійшло до того, що євреї організували власний кравецький цех у 1627 р., а помічниками в них працювали кравецькі челядники⁵¹. У привілеї короля Сигізмунда II Августа від 11 червня 1570 р., виданого у Варшаві, підтверджується документ його попередника короля Сигізмунда I від 9 квітня 1543 р. (Краків), де вже йдеться про непорозуміння з євреями. Так, цехові майстри-кравці, а також суконники скаржилися королю на львівських і приїжджих євреїв та інших партачів, що займаються пошиттям і продажем жупанів. Король ухвалив рішення на користь кравецьких майстрів та суконників і зобов'язав усіх королівських урядників та міських чиновників затримувати осіб, котрі порушують його постанову, конфісковувати їхні товари, половина з яких мала відійти до королівського скарбу, а друга половина на потреби згаданих цехів⁵². У привілеї Владислава IV від 1634 р., у якому він підтверджує сфальшовану грамоту львівських райців від 1533 р. (де наведено статут цеху кравців), йшлося про застереження у відносинах з євреями: заборонялося купувати сукно та краяти одяг для євреїв, а також приносити готовий виріб до їхніх будинків (майстерень). Ймовірно співпраця каралася з боку цеху в розмірі одного безміна воску (3,3 кг) та “[...] під карою панів райців. І якщо такі знайдуться, повинні пани райці їх оголосити зі спільниками, та складуть присягу ті, хто приймав міське право”⁵³. Однак, чи то санкції не були дієвими, чи вигода від кравецтва була великою, львівські євреї продовжували шити та продавати одяг. Особливо відчутною стала єврейська конкуренція в ремеслі у другій половині XVII ст., про що свідчать збережені документи. Король Ян Казимир 31 серпня 1660 р. у Самборі на прохання львівського кравецького цеху заборонив євреям, а також іншим ремісникам, котрі не входили до братства, виготовляти та продавати одяг у Львові чи інших містах і селах під загрозою арешту та конфіскації товару⁵⁴. Згодом уже єврейські кравці подали скаргу на цехових кравців і, як підсумок, Ян Казимир 16 травня 1663 р. у Львові видав компромісний привілей, за яким євреї могли продавати лише ношений одяг, а пошиття та продаж нового залишалось привілеєм цеховиків. Обидва документи короля були повністю підтверджені його наступником Михайлом Вишневецьким 26 жовтня 1671 р. у Львові⁵⁵, однак проблема залишалась актуальною.

Практика підтвердження королівських привілеїв та цехових статутів залишалася незмінною і була необхідною для підтвердження монопольного статусу кравецького цеху у його виробничій діяльності, особливо з огляду на зростаючу конкуренцію з боку євреїв, місцевих та приїжджих позацихових ремісників. Зберігся документ короля Августа II від 28 травня 1700 р., виданий у Варшаві, в котрому він підтверджує без

⁵¹ Bałaban M. *Żydzi lwowscy na przełomie XVI–XVII wieku*. – Lwów, 1906. – S. 471. Див. також: Капраль М. *Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)*. – Львів, 2003. – С. 222–223; Нотт М. *Żydowskie bractwa rzemieślnicze na ziemiach polskich, litewskich, białoruskich i ukraińskich w latach 1613–1850*. – Warszawa, 1998. – S. 109–110.

⁵² Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 548. Копія: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, арк. 1–5. Регест: *MRPS*, IV/3, nr. 21053; *Каталог*, № 639.

⁵³ *Економічні привілеї...* – С. 375.

⁵⁴ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 751. Копія: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, арк. 23–28; ф. 52, оп. 1, спр. 313, арк. 230–234 зв. Регест: *Каталог*, № 914. У документі число дня виправлено, ймовірно, раніше було 11 серпня. Також король заборонив кушнірам виготовляти та продавати шапки з сукна, щоб не завдавати шкоди цеховим кравцям.

⁵⁵ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 129, оп. 1, спр. 1725; ф. 131, оп. 1, спр. 884. Копія: Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, арк. 11–22. Регест: *Каталог*, № 950.

наведення кілька грамот польських королів та львівських райців, що містять статuti та привілеї цеху кравців: ординація, складена магістратом Львова у 1528 р.; грамоти Сигізмунда I від 10 червня 1533 р., Сигізмунда II Августа від 11 червня 1570 р., Стефана Баторія від 5 листопада 1576 р., Владислава IV від 26 жовтня 1634 р., Яна II Казимира від 31 серпня 1660 р., Михайла Вишневецького від 26 жовтня 1671 р. та Яна III Собеського від 17 квітня 1682 р.⁵⁶ Цими привілеями та статутами львівські кравці послуговувались до кінця XVIII ст.

Кравецький цех був спільним для католиків та православних. Однак останнім чинили перешкоди на шляху до вступу в цех та розвитку професійної кар'єри, що було пов'язане як із матеріальною складовою (вступні внески, організація застілля для членів цеху тощо), так і з соціально-релігійною (діти майстрів мали пільги при вступі, відмінності в релігійній обрядовості, обмеження в кількості учнів та підмайстрів та ін.). Ситуація змінилася на користь українців із початком XVIII ст., коли Львівська православна єпархія на чолі з єпископом Йосифом Шумлянським перейшла на унію у 1700 р.⁵⁷ Відтоді унійні українці у кравецькому цеху отримали доступ до урядів цехмістра та столових майстрів, писаря та підскарбія, що документально підтверджується грамотою львівських райців від 27 квітня 1701 р.⁵⁸ Однак цілковитої рівності у правах та обов'язках між цеховими кравцями не було, що засвідчує та сама ординація: "Поляки мають завжди посідати перше місце, а німці з уніатами – по черзі, тобто одного року: німці – друге, уніати – третє, а другого року: уніати – друге, а німці – третє"⁵⁹.

Після першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. Львів став частиною Австрійської монархії. У 1778 р. нова влада видала патент "Генеральний регламент для цехів королівств Галичини та Володимирії"⁶⁰, який регламентував діяльність цехових організацій, усунувши положення цехових статутів та королівських привілеїв про монополію на виконання кравецького ремесла. Таким чином, документ створював нові можливості для розвитку вільної конкуренції та водночас ліквідував класичну форму організації львівського ремесла.

Джерелом, на яке звертаємо увагу, є збережений у "Колекції пергаментних документів" архіву диплом львівського міщанина Шимона Кубішовського, датований

⁵⁶ Оригінал: ЦДАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 808. Регест: *Каталог*, № 1020. Оpubл.: *Економічні привілеї*, № 85, с. 387–389. Слід також зазначити, що правові документи кравецького цеху у Львові відклалися не лише в оригінальному вигляді, а й у книгах копій (копіаріях), до яких ми апелюємо вище: ЦДАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 1004, 28 арк. Можливо, дана "Книга копій привілеїв цеху кравців", що містить копії королівських грамот від 1570, 1576, 1660, 1671 рр., була підготована для чергового підтвердження монархом, яким міг бути Август II. Також звертаємо увагу на т. зв. "Книгу копій королівських привілеїв, декретів з 1444–1759 рр., листів, заяв, скарг, та ін. документів про організацію цехів, їх права та обов'язки, а також про боротьбу з нецеховими ремісниками", де знаходимо інформацію про кравецьке братство, див. детальніше: Там само, ф. 52, оп. 1, спр. 313, 250 арк.

⁵⁷ Детальніше про Берестейську унію див.: Гудзяк Б. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / перекл. М. Габлевич. – Львів, 2000. Детальніше про Львівську єпархію та перехід на унію див.: Скочиляс І. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.: організаційна структура та правовий статус*. – Львів, 2010. – С. 273–314.

⁵⁸ Облята: ЦДАЛ, ф. 9, оп. 1, спр. 461, арк. 1593–1596 (Завірену копію облятував у львівські гродські акти 8 листопада 1726 р. василянин Фотович, прокуратор монастиря св. Юра). Копія: Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 3, спр. 665, арк. 1. Регест: AGZ, т. X, s. 380. Оpubл.: *Економічні привілеї*, № 86, с. 389–392.

⁵⁹ *Економічні привілеї*... – С. 391.

⁶⁰ Див. детальніше: Капраль М. Статuti ремісничих цехів... – С. 182; Кісь Я. *Промисловість Львова*... – С. 60; Charewiczowa L. *Lwowskie organizacje zawodowe*... – S. 13.

17 серпня 1711 р. і виданий у Кракові майстрами кравецького цеху⁶¹. Документ засвідчує, що львів'янин протягом чотирьох років навчався кравецького ремесла у майстра Томи Зибальського і повністю опанував свій фах. Відомо, що, приїхавши до Львова, Шимон прийняв міське громадянство 9 березня 1712 р.⁶² і, ймовірно, був прийнятний до кравецького цеху. Диплом про навчання кравчика дивом вцілів. Так, вступивши до цеху, Шимон Кубішовський зобов'язаний був надати документи, що засвідчують його походження та підтверджують навчання. Відповідно до цехових вимог диплом мав зберігатися в цеховій скриньці впродовж цехової діяльності майстра, очевидно, там і залишився, а згодом, після реорганізації цеху, разом зі збереженими привілеями та статутами, пройшовши невідомий шлях, потрапив до міського архіву⁶³.

Цінним ресурсом для дослідження історії ремісничих корпорацій Львова є цехові книги, які ми відносимо до джерел статистично-описового виду. В результаті функціонування кравецької корпорації у Львові для дослідників зберігся документ особливої ваги, що творився безпосередньо в цеховому середовищі і дозволяє реконструювати його історію. Йдеться про цехову книгу, що містить записи про прийняття на навчання та визволення учнів⁶⁴. Структурно складається з двох частин: перша частина – прийняття на навчання (1607–1717 рр.) (530 записів)⁶⁵; друга – визволення учнів (1615–1712 рр.) (349 записів)⁶⁶. До 1640-х рр. записи вели латинською мовою, далі почала з'являтися польська, яка згодом стала домінуючою. У великих ремісничих цехах поширеною була практика наймати писаря для ведення канцелярських справ або обирати з-поміж майстрів, однак каліграфія збереженої цехової книги свідчить про те, що нотатки про прийняття та визволення учнів робили самі ж майстри, які займали уряд писаря в цеху: почерки різні, постійно змінюються, часто некаліграфічні. Записи, як правило, містять дату початку навчання чи визволення учня, ім'я майстра, інформацію про батьків, термін навчання, місце походження (не завжди). 2–3 % записів внесені, а згодом закреслені: очевидно, той чи інший учень залишив навчання, був виключений, помер чи покинув місто. Попри поганий стан збереження, цехова книга кравців є єдиною і містить дані сумарно за 111 років діяльності братства, що дозволяє робити спостереження про історико-демографічне та професійне обличчя кравецької корпорації Львова у XVII – на початку XVIII ст.

До джерел статистично-описового типу відносимо також реєстри про прийняття міського права⁶⁷. Львівське громадянство давало право на легальне заняття ремеслом

⁶¹ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 131, оп. 1, спр. 810. Регест: *Каталог*, № 1023. Мова документу латинська. Текст із трьох боків прикрашений рослинним орнаментом, вписаним жовтою, синьою та оранжевою фарбами. Багато слів тексту наведено золотом фарбою. Текст на пергаменті частково вицвів.

⁶² *Album Civium Leopoliensium*, № 4478.

⁶³ *Katalog wystawy zabytków cechowych...* – № 89. – S. 27. Збережених аналогів дипломів про навчання та визволення кравців не виявлено. Для прикладу, зберігся також лист цехмістрів львівського шевського цеху про народження, навчання ремеслу та визволення у львівському цеху на підмайстра Яна Гжибовського, уродженця міста Став у Великому князівстві Литовському, див.: Капраль М. *Люди корпорації...* – С. 318–319.

⁶⁴ ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 1005, 310 арк.

⁶⁵ Там само, арк. 3–186.

⁶⁶ Там само, арк. 187–310.

⁶⁷ Оригінал: ЦДІАЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 648–652, 695–696, 698, 704–705. Опубл.: *Album Civium Leopoliensium*, т. 1–2. Див. також: Заяць О. *Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад походження*. – Київ; Львів, 2012. Тут О. Заяць опублікував перелік імен 1 302 новоприйнятих громадян із протокольних та рахункових записів про надання громадянства, які відсутні у виданнях “*Album Civium Leopoliensium*”; Gilewicz A. *Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie...* – S. 375–414.

у рамках цеху. Теоретично, для ремісника прийняття міського права означало б паралельне прийняття і цехового. Вимога прийняти львівське громадянство одночасно зі вступом до цеху прописана у статутах 26 професійних корпорацій, зокрема і в статутах та ухвалах кравецького цеху⁶⁸. Цехові статuti ставили вступ майстра до цеху в залежність від наявності у нього львівського громадянства. Наприклад, у статтях, затверджених райцями для цеху кравців від 4 березня 1534 р., прописано: “Насамперед, якби котрийсь із підмайстрів звідкись у те місто прийшов, перш ніж буде прийнятий до грона майстрів, повинен найперше півроку працювати поруч з майстром, а далі прийняти міське право та задовольнити звичай ремесла”⁶⁹. Схоже положення підтверджується грамотою Владислава IV від 26 жовтня 1634 р.: “Коли якийсь новоприбулий майстер хоче вступити до братства, насамперед має прийняти міське право у панів райців, і потім цехмістри допустять його до прийняття в цех”⁷⁰. Таким чином, міське право робило кравця не лише повноправним громадянином, котрий може користуватися усіма політичними, економічними, соціальними та культурно-релігійними правами й обов’язками, встановленими королівськими привілеями, міським законодавством та усталеною в місті практикою, але також давало змогу будувати свою професійну кар’єру. Сумарно, за книгами прийняття міського права, у період 1405 – початку 1790-х рр. повноправними львівськими громадянами кравецького ремесла стали: 487 кравців (загальна кількість прийнятих за чистовими реєстрами), що становить 9,65 % від загалу новоприйнятих громадян зі вказаним фахом та 7,01 % від загалу всіх новоприйнятих громадян; 571 кравець (загальна кількість прийнятих із врахуванням протокольних та рахункових записів), що становить 9,57 % від загалу новоприйнятих громадян зі вказаним фахом та 6,92 % від загалу всіх новоприйнятих громадян⁷¹. Загалом реєстри допомагають у спостереженнях за цеховою кар’єрою майстра та доповнюють демографічну складову історії кравецької корпорації.

Не вдаючись до характеристики усіх різновидів джерел *статистично-описового, нарративного та речового* типу, які є не менш важливими для дослідження історії кравецького цеху та значно доповнюють матеріал *актових* документів, зазначимо, що збережені джерельні ресурси дозволяють охарактеризувати статус кравецької корпорації у правовому полі; окреслити права та обов’язки її членів; реконструювати внутрішній устрій, процес навчання ремеслу та виробництва; простежити за розвитком професійної кар’єри кравця; з’ясувати причини виникнення і характер соціальних суперечностей та етноконфесійних відносин; відобразити демографічну та просопографічну складову історії цеху та його членів. Таким чином, створення цілісної історії кравецької організації передбачає використання усіх наявних збережених рукописних, друкованих та речових пам’яток, що безпосередньо чи опосередковано дотичні до кравецького цеху, генези та організації кравецького ремесла у період пізнього Середньовіччя та ранньомодерної доби.

⁶⁸ Див. детальніше: *Економічні привілеї...*

⁶⁹ Там само. – С. 365.

⁷⁰ Там само. – С. 374.

⁷¹ Підрахунки зроблені за: Заяць О. *Громадяни Львова...* – С. 434.

Список використаної літератури

1. *Архив Юго-Западной России*. – Киев, 1904. – Ч. 1. – Т. 10–12.
2. Гавриленко В. О. Шлях до сфрагістики. – Київ; Львів, 2014.
3. Гошко Т. *Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.)*. – Львів, 2002.
4. Гудзяк Б. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / перекл. М. Габлевич. – Львів, 2000.
5. *Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів і купецьких корпорацій* / упоряд. Мирон Капраль. – Львів, 2007. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 4).
6. Зіморевич Б. *Потрійний Львів: Leopoldis Triplex* / перекл. з лат. Н. Царьової; наук. коментар І. Мицька. – Львів, 2002.
7. Зубрицький Д. *Хроніка міста Львова* / перекл. з польськ. І. Сварника; коментарі М. Капралю; ред. О. Шишки. – Львів, 2002.
8. *Історія Львова в документах і матеріалах*: збірник документів і матеріалів / упоряд. У. Я. Єдлінська, Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський та ін. – Київ, 1986.
9. Капраль М. Заснування та організація цехів // *Історія Львова*: у 3 т. / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2006. – Т. 1 (1256–1772 pp.). – С. 157–160.
10. Капраль М. *Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст.* – Львів, 2012.
11. Капраль М. Навчання ремеслу у Львові а ранньомодерний період: учні та підмайстри за статутами ремісничих цехів // *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku*. – Kraków, 2010. – S. 551–573.
12. Капраль М. *Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)*. – Львів, 2003.
13. Капраль М. Привілей 1356 р. як повторне надання магдебурзького права для міста Львова // *Львів: місто, суспільство, культура*. – Львів, 1999. – Т. 3. – С. 11–21. – (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск).
14. Капраль М. Станово-професійна структура населення Львова у другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг) // *Україна в минулому*. – Львів, 1994. – Вип. 6. – С. 7–34.
15. Капраль М. Статuti ремісничих цехів та купецьких корпорацій Львова XV–XVIII ст.: організаційно-правові питання // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 173–185.
16. Капраль М. Цехові книги шевського цеху як джерела до історичної демографії Львова XVII–XVIII ст. // *Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка: історія і сучасність: Доповіді і повідомлення Міжнародної наукової конференції (Львів, 28–30 жовтня 2010 р.)*. – Львів, 2010. – С. 346–352.
17. *Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233–1799* / упоряд. О. Купчинський, Е. Ружицький. – Київ, 1972.
18. Кісь Я. *Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.)*. – Львів, 1968.
19. Коваленко О. Ремісничі цехи м. Полтави XVIII ст. // *Краєзнавство*. – 2010. – № 1–2. – С. 130–135.

20. Крапивний Р. Розвиток ремісничих спеціальностей на території Ніжинського полку у середині XVII–XVIII ст. // *Український історичний збірник*. – Київ, 2013. – Вип. 16. – С. 58–67.
21. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI віку // *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. – Львів, 1907. – Т. 77. – С. 77–106; Т. 78. – С. 26–50; Т. 79. – С. 5–51.
22. Крип'якевич І. *Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 1994.
23. Паславська Н. Кравецький цех у Львові та позацехове ремесло в XVI – першій половині XVII ст.: проблеми співіснування // *Гуманітарний простір науки: досвід і перспективи: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20 липня 2016 р.)*. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – № 4. – С. 61–66.
24. *Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.)* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 1998. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 1).
25. *Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.)* / упоряд. М. Капраль. – Львів, 2000. – (Львівські історичні пам'ятки. Т. 2).
26. Сkochилия І. *Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.: організаційна структура та правовий статус*. – Львів, 2010.
27. *Соціальна боротьба в місті Львові в XVI–XVIII ст.*: збірник документів / упоряд. А. Л. Грицяляк, А. М. Охрим, Х. А. Панек та ін. – Львів, 1961.
28. Щербина С. Кравецькі та ткацькі цехи на території Північного Лівобережжя у XVII – на початку XVIII ст. // *Література та культура Полісся*. – Ніжин, 2012. – Вип. 70: Історико-культурні процеси Лівобережної України в загальноукраїнському контексті. – С. 46–56.
29. Щербина С. *Ремісничі цехи Північного Лівобережжя у XVII–XVIII ст.*: автореф. дис. [...] канд. іст. наук: 07.00.01. – Київ, 2011.
30. *Юбилейное издание въ память 300-лѣтняго основанія Львовскаго Ставропигійскаго братства*. – Львовъ, 1886. – Т. 1.
31. *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie*. – Lwów, 1868. – Т. 1; 1872. – Т. 3; 1873. – Т. 4; 1876. – Т. 6; 1878. – Т. 7; 1884. – Т. 10.
32. *Album Civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie, 1388–1783* / wyd. A. Janeczek. – Poznań, 2005. – Т. 1. – 450 s.; Т. 2. – 291 s.
33. Bałaban M. *Żydzi lwowscy na przełomie XVI–XVII wieku*. – Lwów, 1906.
34. Charewiczowa Ł. *Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbiorowej*. – Lwów, 1929.
35. Gilewicz A. *Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405–1604* // *Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujakowi*. – Lwów, 1931. – S. 375–414.
36. Horn M. *Towarzysze cechów lwowskich w walce z wyzyskiem mistrzów w I połowie XVII w.* // *Kwartalnik Historyczny*. – Warszawa, 1959. – R. 61, zesz. 2. – S. 379–401.
37. Horn M. *Żydowskie bractwa rzemieślnicze na ziemiach polskich, litewskich, białoruskich i ukraińskich w latach 1613–1850*. – Warszawa, 1998.
38. *Katalog wystawy zabytków cechowych urządzanej we Lwowie we wrześniu 1905 r.* – Lwów, 1905.

39. *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa* / wyd. F. Piekosiński. – Kraków, 1882. – Cz. 2–4.
40. *Księga ławnicza miejska (1441–1448)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1921. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 4).
41. *Księga przychodów i rozchodów miasta (1404–1414)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1892. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 2).
42. *Księga przychodów i rozchodów miasta (1414–1426)* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1905. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 3).
43. *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsovia asservantur.* – Varsovia, 1905–1999. – Pars I–VI.
44. *Monumenta Confraternitatis Stauropigiana Leopoliensis* / ed W. Milkowicz. – Leopoli, 1895.
45. *Najstarsza księga miejska 1382–1389* / wyd. A. Czołowski. – Lwów, 1892. – (Pomniki dziejowe Lwowa. T. 1).
46. *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego.* – Petersburg, 1859. – T. 1–2.
47. Wiśniewska H. Trybować, trybowny i trybówka – zapomniane nazwy kary cechowej w Przemyślu (XVII w.) // *Język polski. Współczesność. Historia* / red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda. – Lublin, 2003. – S. 355–366.

SOURCES ABOUT THE HISTORY OF THE LVIV TAILOR GUILD FROM THE 15th TO THE 18th CENTURIES

Natalia PASLAVSKA

*Lviv Ivan Franko National University,
1, Universytetska Str., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 239-41-48
e-mail: natalia_hudz@ukr.net*

The publication provides an overview and description of the main types of sources (manuscripts and printed ones) about the history of the tailors' guild in Lviv. Major groups of sources – royal privileges, craft regulations, and guild books – have been identified. The preserved sources serve as a basis for reproducing legal, social, and economic forms of organization of the tailors' guild, as well as its ethno-religious, cultural, and demographic component.

Keywords: tailors' guild, tailors, historic sources, privileges, regulations, guild book, Lviv.

Стаття надійшла до редколегії 14.06.2016

Прийнята до друку 17.08.2016